

Skogskykogården

Mönsterås församling, Växjö stift, Kalmar län

Kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar/
begravningsplatser i Växjö stift 2007

Magdalena Jonsson
Kyrkoantikvariska rapporter 2007, Kalmar läns museum

Innehåll

INLEDNING	3
Bakgrund	3
Syfte	3
Kulturminneslagen och Begravningslagen	3
Kulturhistorisk bedömning	4
Inventeringens uppläggning och rapport	4
Kort kyrkogårdshistorik	5
Växjö stift – en kort historik	5
SKOGSKYRKOGRÅRDEN	7
Kyrkomiljön	7
Kyrkan	7
Kyrkogårdens historik	7
Beskrivning av kyrkogården idag	8
Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning	10
KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGRÅRDEN I DESS HELHET	14
ARKIV OCH LITTERATUR	
Bilagor:	
Kulturminneslagen	

INLEDNING

Bakgrund

Svenska kyrkan har sedan kristendomens införande svarat för begravning och omhändertagande av döda. I varje socken har inrättats kyrkogårdar för ändamålet. I en stor del av Sveriges församlingar utgör kyrkogården den äldsta bevarade delen av församlingens anläggningar. Ofta har kyrkogården medeltida ursprung. Sedan Svenska kyrkan och staten skildes åt har kyrkan ansvaret för sina egna kulturarvsfrågor. Kunskapen om kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden är dock fragmentarisk. Detta medför att skötseln av den vigda platsen ofta saknar antagna riktlinjer eller vårdprogram där kulturarvshänsyn utgjort planeringsförutsättning. Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering i Växjö stift.

Begravningsväsendet i Sverige är numera en statlig angelägenhet bekostad av begravningsavgiften men den utförs fortfarande som under tidigare århundraden av kyrkan. Varje församling eller samfällighet som önskar söka kyrkoantikvarisk ersättning för vården av kulturarvet måste före 2009 ha upprättat en av stiftet godkänd vård- och underhållsplanering. Denna planering skall visa hur kulturarvets värden skall bevaras. Det är såväl på församlingsnivå som på stiftsnivå nödvändigt att ha kunskap om det kyrkliga kulturarvet. Såväl kortsiktig som långsiktig planering är ett ansvar för båda. För stiftets innebär planeringen att bruka de gemensamma resurserna på ett ändamålsenligt sätt. Den kyrkoantikvariska ersättningen förutsätter en övergripande kunskap om de kulturhistoriska värdena för att medlen skall göra största möjliga kulturhistoriska nytta. Länsstyrelsen skall i sin myndighetsutövning stödja detta arbete samt har ett regionalt tillsynsansvar för kulturmiljövården.

På uppdrag av Växjö stift har Kalmar läns museum under 2005-2006 genomfört en inventering av kyrkogårdar/begravningsplatser inom stiftets del av Kalmar län. Arbetet bekostades av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och omfattade de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagens § 4. Lagen gäller begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. För att få en heltäckande bild av begravningsväsendet inom stiftet beslutades att även de kyrkogårdar/begravningsplatser som inte omfattas av kulturminneslagen § 4 skulle inventeras. Man valde också att låta inventera de platser som inte förvaltas av Svenska kyrkan. Kompletteringen av inventeringen har gjorts under hösten 2007. Denna rapport omfattar en av dessa kyrkogårdar/begravningsplatser.

Syfte

Den översiktliga inventerings syfte är att:

- ta fram övergripande kunskap om kulturarvet som underlag för församlingens/samfällighetens planering för och förvaltning av kyrkogårdar och begravningsplatser
- ta fram underlag för myndigheter och kyrkan regionalt för handläggning av kyrkoärenden enligt kulturminneslagen och olika finansiella stödssystem
- skapa ett gemensamt kunskapsunderlag för kulturhistorisk värdering och prioritering samt i sig utgöra ett samlat forskningsmaterial
- dessutom verka för ökad förståelse för kyrkogårdens kulturarv såväl lokalt som i kontakter mellan kyrkan och samhället

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144) anger att en gravvård ägs av gravrättsinnehavaren. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Växjö och Linköpings stift, samt länsstyrelserna och läns museerna i Kronobergs, Jönköpings, Östergötlands och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarter/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten.

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier Magnus Johansson, Magdalena Jonsson, Liselotte Jumme och Cecilia Ring vid Kalmar läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Kalmar län, Kalmar läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Kort kyrkogårdshistorik

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar. Kristendomens införande innebar bl a att kremering av kroppar förbjöds. Längre begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravningar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av stenkors, tumbor och hällar stod uppställda. Enklare gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett träkors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. I bland annat Västervik och Kalmar finns sådana begravningsplatser. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravda bredvid varandra. Fram till 1960-talet fanns bruket av linjegravar. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer påkostade. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl a tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har såtts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

Växjö stift – en kort historik

Småland och Öland var under tidigaste kristna tid knutna till stiftet i Hamburg- Bremen. År 1103 lyckades den danske kungen genom intrigerande med påven och tyska kejsaren tillskapa det nordiska ärkestiftet. Utbrytningen fick sitt biskopssäte i Lund och den nordiska

kyrkoprovinser styrdes under tre kvarts sekel från Danmark. Ärkestiftet i Lund omfattade hela nordliga Europa med Skandinavien och Island, de nordatlantiska öarna samt Grönland. Den kyrkliga expansionen med byggande av de första kyrkorna i Småland och på Öland bär därför tydliga spår av sydsandinavisk påverkan.

Stiftsbildningarna i den svenska delen av kyrkoprovinserna pågick dock samtidigt och när Uppsala blev ärkebiskopssäte 1634 bestod den nya svenska kyrkoprovinserna av fyra stift jämte Uppsala, nämligen Linköping, Skara, Strängnäs och Västerås. Sex år senare omtalas i ett gåvobrev en biskop i Växjö vid namn Balduin. Växjö stift måste därför ha tillkommit mellan 1164 och 1170.

Det nya stiftet skapades genom utbrytning från Linköpings stift och kom att omfatta Varend, Finnveden, och Njudung. Värendsdelarna utgjordes av fem häradar, Allbo, Kinnevald, Konga, Norrvidinge samt Uppvidinge. Finnveden bestod av Sunnerbo, Östbo och Västbo medan Njudung var uppdelat i två häradar, Västra och Östra Njudung.

Växjö stifts gränser mot Linköpings stift kom dock snart att bli föremål för diskussioner. Tvisten löstes först genom den påvelige legaten Vilhelm av Sabinas skiljedom 1248. Växjö stift kom efter domen att endast omfattas av Varend vilket gjorde stiftet till det minsta i landet vid den tiden. Området som motsvaras av nuvarande Kalmar län tillhörde under medeltiden Linköpings stift.

År 1555 blev Norra och Södra Möre samt Öland ett självständigt kyrkligt förvaltningsområde, ett s k ordinarie domne, inom Linköpings stift. Ordinarie domnen inrättades av Gustaf Vasa och var ett sätt att minska biskoparnas makt. Vid samma tidpunkt överfördes det gamla folklandet Finnveden till Växjö stift. Finnveden hade dessförinnan tillhört både Skara och Linköpings stift. År 1583 upphörde Kalmars och även Jönköpings ordinarie domnen. Man återgick då praktiskt taget till den gamla stiftindelningen där områdena kring Jönköping, Tveta, Vista och Norra Vedbo återfördes till Linköpings stift och Mo härad till Skara stift. Östbo och Västra Njudung lades till Växjö stift dit också Östra Njudung fogades från Linköpings stift. År 1621 fogades också Tveta och Vista häradar till stiftet i Växjö.

Kalmar blev åter ett kyrkligt förvaltningsområde 1603 då man blev superintendentia. En superintendentia är ett område som avskilts från ett äldre stift och som senare fick status av eget stift. Ursprungligen ingick hela Kalmar län utom Tjust i superintendentian men med tiden kom Sevede, Aspeland och Tuna län att övergå till Linköpings stift. När Kalmar 1678 blev eget stift omfattade det Södra och Norra Möre, Handbörd, Stranda och Öland. Denna indelning bevarades fram till 1903 då det beslutades att Kalmar stift uppgick i Växjö stift. Sammanslagningen realiserades 1915 då Kalmars biskop Tottie avled. För närvarande har Växjö stift 222 församlingar. Stiftets minsta församling är Jälluntofta med knappt 60 kyrkotillhöriga och den största är Jönköping Sofia med 21 850 tillhöriga. I stiftet finns drygt 300 präster och drygt 100 diakoner. Inom stiftet finns cirka 350 äldre kyrkor och antalet medeltida kyrkobyggnader är stort. De flesta sockenkyrkor omges dessutom av medeltida kyrkogårdar. Under 1900-talet har det tillkommit nya begravningsplatser och även nya kyrkor i städerna.

SKOGSKYRKOGRÅDEN

Fastighetsbeteckning: Kråkerum 1:108, Mönsterås socken, Mönsterås kommun, Stranda härad, Kalmar län, Småland.

Befolkningstal: 1775: 2095 inv, 1830: 3260 inv, 1870: 5104 inv, 1960: 5631 inv, 2004: 6472 inv.

Miljön kring kyrkogården

Skogskyrkogården är belägen nordost om Mönsterås samhälle på gården Kråkerums ägor. Mellan samhället och byn ligger Mönsteråsviken. Kring gården Östra Kråkerum finns ett vackert jordbrukslandskap med holmar av lövskog men vid kyrkogården har terrängen övergått i tallskog med högt blåbärsris.

Kyrkan

På kyrkogården ligger Skogskapellet byggt 1981. Byggnaden består av flera olika delar försedda med pulpettak. Taken är belagda med rött betongtegel. Byggnaden har väggar av tegel som målats vitt. Ingången finns i norr. Byggnaden ritades av Tommy Lyberg, Atrio arkitekter, Västervik.

Kyrkogårdens historik

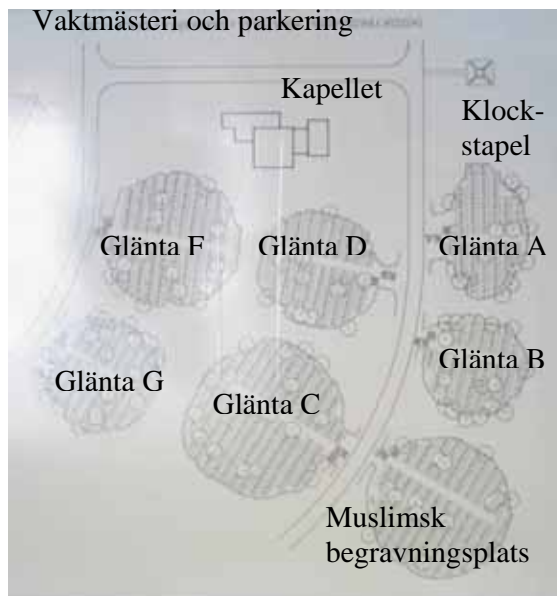
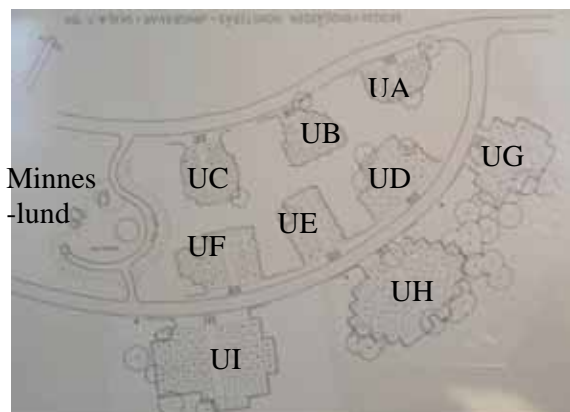
Under 1960-talet växte behovet av en ny begravningsplats i Mönsterås. Flera förslag lades fram men tillslut stod två huvudalternativ emot varandra. Det ena var en plats vid Nynäs och den andra på Kråkerums ägor. År 1973 fick Trädgårds- och Markprojektering Gunnar Klaesson AB i uppgift att utreda de båda platsernas lämplighet. Det blev Kråkerum som valdes eftersom markförhållandena och platsens topografi ansågs bättre. Vid den plats man tänkte sig i Kråkerum gav åsar karaktär åt landskapet. Beslutet fattades 1975. Man beslutade då också att bygga vaktmästeri och en klockstapel.

På kyrkogården ligger Skogskapellet. Det byggdes 1981 efter ritningar av Tommy Lyberg Atrio. Byggnaden rymmer också bårhus och väntrum. Kapellet invigdes av prosten Ulf Björkman, Oskarshamn.

Skogskyrkogården i Mönsterås har en fri utformning där ytor för gravsättningar tagits upp i tallskogen i form av gläntor. Man har också valt att kalla områdena just gläntor i stället för gravkvarter. Under senare år har nya gläntor, främst för urngravar, ställts i ordning. År 2002 uppläts en av gläntorna för kistgravar till muslimsk begravningsplats.

Mönsterås skogskyrkogård är en av få helt nyanlagda kyrkogårdar i Kalmar län sedan 1940-talet. De övriga är Emmaboda kyrkogård från 1941, Rälla begravningsplats 1943, Kråksmåla nya kyrkogård 1953 och Örsjö nya kyrkogård 1982. I länet finns ett mindre antal skogskyrkogårdar t.ex. Nybro och Bockara kyrkogårdar vilka båda anlades på 1930-talet. Liksom på Skogskyrkogården i Mönsterås har man där tagit tillvara på platsens förutsättningar och det inhemska växtmaterialet. De äldre skogskyrkogårdarna är dock snarast en blandning av det tidiga 1900-talets klassicistiska kyrkogårdar med raka gångsystem och gravkvarteren utlagda i ett rutmönster. Skogskyrkogården i Mönsterås har en betydligt friare utformning. Området har kvar sin topografi och gångar och gläntor för gravsättningar har anpassats efter detta. Platsen skiljs från omgivningarna genom att den är omgärdad, men terrängen, tallskog med en frodig matta av blåbärsris, ser likadan ut på båda sidor om omgärdningarna. Skogskyrkogårdar introducerades i Sverige i och med byggandet av

Skogskyrkogården i Enschede. Denna ritades av Gunnar Asplund och Sigurd Lewerentz. De båda arkitekternas ambition när det gällde landskapets utformning var att göra så lite som möjligt. Gångar, terrasser m.m skulle understryka det naturliga landskapet, inte behärska det. Man använde sig också av ett nordiskt växtmaterial med mycket tall och björk. De här tankarna förefaller ha varit vägledande även när man ritade Skogskyrkogården i Mönsterås. En eftergift mot dagens krav på tillgänglighet är de asfalterade gångarna som bryter mot det i övrigt naturliga intrycket.

Karta över urngravplatserna i kyrkogårdens västra del.

Karta över kvarteren söder om kapellet.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Kyrkogården är ett skogsområde av typen bördig tallskog. Området särskiljer sig inte från kyrkogårdens omgivning. Topografin är småskuren med små höjder och sänkor. I lägre, lite blötare partier, växer skvattram och på högre torrare områden ljunng. Gravplatserna är placerade i gläntor där tallskogen glesats ur och blåbärsriset ersatts av gräsmatta. Varje glänta bildar ett eget litet rum i tallskogens matta av blåbärsris. I öster är gläntorna större och gravplatserna här är avsedda för kistgravar. I väster finns ett område med små gläntor tätt spridda över en långsträckt kulle. Dessa är avsedda för urngravplatser. I kyrkogårdens norra del ligger kapellet och vaktmästeriet och i det nordöstra hörnet står klockstapeln.

Omgärdning

I öster: Stenmur av kanthuggen granit och fältsten.

I söder och väster: Staket av rundvirke.

I norr: Staketet av rundvirke fortsätter fram till vaktmästeriet och därefter stenmur lik den i öster.

Ingångar

I norr finns tre ingångar. Den östligaste och den västligaste av dessa tre är anpassade för transporter in på kyrkogården. De har breda, dubbla, svartmålade smidesgrindar samt en mindre grind för besökare. Även ingången i mitten, i anslutning till vaktmästeriet, har mindre, dubbla, svartmålade smidesgrindar lika de övriga.

Kyrkogårdens ingång i nordost.
(KI Mönsterås Skogskyg 060)

Runt hela kyrkogården går den asfalterad gången.
(KI Mönsterås Skogskyg 050)

Vegetation

Hela kyrkogården är beväxt med tallskog. Blandat med tallarna finns enstaka granar, björkar och enar. På marken växer blåbärsris och för skogstypen typiska mossor, lavar och svampar. I en del lite blötare sänkor växer skvattram och på högre områden ljung.

Gångsystem

En större gång går runt hela kyrkogården. Från denna avviker en mindre gång som går i en båge genom urngravsområdet. Båda dessa gånger är belagda med asfalt. En mindre gång belagd med smågatsten leder fram till klockstapeln.

Gravvårdstyper

Kyrkogården togs i bruk under 1970-talet. Här finns därför vårdar typiska för det sena 1900-talet. Gravvårdar från den här tiden är ofta enkla och låga till sin utformning men här är de ännu något mindre. Kyrkogårdens karaktär har inte inbjudit till stora påkostade gravvårdar. Materialet är främst grå och röd granit. Dekoren är enkel. På vårdarna från 1970-talet förekommer de då så vanliga talldungarna och uppstigande solarna. Dessa ersattes under 1980-talet av blomsterslingor. Under de senaste åren har dekoren på gravvårdarna och gravplatserna blivit allt mer personligt präglade. Yrkestitlar är ovanliga men på de yngre gravvårdarna kan man genom vårdens dekor ibland avläsa yrke eller intressen. Det märks också att skogskyrkogården betjänar ett samhälle. Endast på ett fåtal gravvårdar finns den dödes hemort angiven.

Minneslund

Minneslundan ligger i kyrkogårdens nordvästra del i anslutning till området med gläntor för urngravar. Platsen ligger i en sluttning mot norr och genomkorsas av en gång belagd med smågatsten. Ytan för nedsättning av urnor är insådd med gräs och avgränsas i norr av låga rhododendronbruskar. I mitten ligger en stor sten och kring denna finns ytor för sommarblommor och blomvaser. Det finns också ett skåp för gravljus. Utmed gången finns ett par träbänkar.

Byggnader

Förutom Skogskapellet som beskrivits tidigare i rapporten finns en byggnad som rymmer vaktmästeri, garage och toaletter för besökare. Byggnaden har ett valmat tak belagt med svart betongtegel. Fasaderna är av tegel som målats vitt. Snickerier och dörrar är mörkbetsade.

I kyrkogårdens nordöstra hörn står en klockstapel av trä. Fyra kraftiga pelare bär upp en kvadratisk huv. Den har ett tak av svartmålad plåt och dess sidor är täckta med glasskivor. I stapeln hänger en klocka gjuten av ?

Minneslunden från söder.
(KI Mönsterås Skogskyg 047)

Klockstapeln i kyrkogårdens nordöstra hörn.
(KI Mönsterås Skogskyg 061)

Skogskapellet från nordost.
(KI Mönsterås Skogskyg 056)

Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning Glänta A-G samt området för muslimska trosbekännare

Allmän karaktär

Gläntorna ligger inbäddade i tallskogens blåbärsris. Karaktären är lågmäld och enkel för att passa in i skogen. Gläntorna A-G är anpassade för kistgravplatser. Två av gläntorna, C och F, är iordningställda men har ännu inte tagits i bruk. De ligger alla söder eller sydost om Skogskapellet utmed den gång som går runt hela kyrkogården. Inom varje glänta har tallskogen glesats ur, blåbärsriset tagits bort och marken såtts in med gräs. Varje glänta är ett eget ”rum” utan direkt förbindelse med någon annan glänta. Ingen gång leder in i gläntan utan ”ingången” markeras istället av att gräsmattan går fram till den stora gången. Gravvårdarna är placerade i rader vända mot öster eller mot väster. Ett stråk rakt in i varje glänta är fri från gravvårdar för att man ska kunna köra in med maskiner.

Gravvårdstyper

Gravvårdarna är låga och enkla för att smälta in i miljön. Även dekoren är ofta enkel. Vanliga typer av dekor är blommor, kors och på de lite äldre vårdarna talldungar och uppgående solar. De äldsta gravvårdarna är från 1977 och de finns i glänta A och D. Den senast i bruk tagna gläntan är avsedd för muslimska trosbekännare. Området började användas 2002 och idag finns tre gravsättningar. Även här är vårdarna små och enkla. Vid en vård finns de typiska brädor kvar som markerar gravplatsens huvudända och fotända. För samtliga kvarter gäller att majoriteten av gravvårdarna är stående, men det finns också enstaka liggande vårdar. De allra flesta vårdarna är av grå eller röd granit. Även svart granit förekommer och i glänta E finns ett smideskors och en vård av kalksten. Titlar är ovanliga. Totalt finns fem stycken i samtliga gläntor. De är postiljon, bildhuggare, glasmästare, överingenjör och jägmästare. På några stenar finns bilder eller inskriptioner som berättar om den dödes yrke eller intresse t.ex. en dalmatiner och inskriptionen "Älskade djur och natur, konst och poesi". På en av vårdarna i kvarter E finns en porträttbild på den döda. Att ange varifrån den döde kommer är ovanligt på stadskyrkogårdar och så också på Skogskyrkogården i Mönsterås. Någon vård där ortsnamnet anges finns i varje glänta och flest på vårdarna i glänta E.

Glänta E från norr. (KI Mönsterås Skogskyg 030)

Glänta G från söder. (KI Mönsterås Skogskyg 017)

Glänta D från öster. (KI Mönsterås Skogskyg 035)

Glänta för muslimska begravningar.
(KI Mönsterås Skogskyg 054)

Kulturhistorisk bedömning

Gläntorna har en enkel och lågmäld karaktär som väl smälter in i omgivningen. Hela området har en medveten plan och gestaltning. I den fortsatta skötseln av gläntorna är det viktigt att bevara detta uttryck. När nya områden för gravplatser iordningställs bör dessa utformas lika övriga.

Personlig dekor på gravvårdarna blir allt vanligare. Här en fiskebåt... (KI Mönsterås skogskyg 020) ... och här en dalmatiner. (KI Mönsterås Skogskyg 031)

Glänta UA-UI

Allmän karaktär

Gläntorna för urngravar är ordnade på sluttningarna av en höjdsträckning i kyrkogårdens nordvästra del. Förbi gläntorna går den gångslinga som går runt hela urngravsområdet. Här ligger också kyrkogårdens minneslund. Gläntorna för urngravar är betydligt mindre än de för kistgravar, men ordnade på samma sätt med insådda gräsmattor. Gravvårdarna är placerade i rader vända mot gången. Längst fram ligger vårdarna ner medan flera av vårdarna i den bakre delen av gläntorna är stående. I glänta UH och UG finns flera lediga platser.

Norra delen av urnområdet med glänta UA närmast i bild. (KI Mönsterås Skogskyg 004)

Glänta UF från öster. (KI Mönsterås Skogskyg 014)

Gravvårdstyper

Gravplatsernas vårdar är mindre än de vårdar som finns vid kistgravplatserna. Flera av dem är liggande. Dekoren är också den enklare eftersom utrymmet på stenen ofta är begränsat. Blommor är ett vanligt dekorelement. Titlar är mycket ovanliga. I glänta C finns dock två

vårdar med titlarna smed och Akademijägmästare vid Uppsalas universitet. Ett mindre antal vårdar är dock dekorerade med personliga symboler. På en av vårdarna i glänta UI är den dödes hemort angiven.

Kulturhistorisk bedömning

Urnområdet på Skogskyrkogården i Mönsterås är på flera sätt typiskt för sin tid. Det är förlagt till ett område på kyrkogården som lämpar sig mindre bra för kistgravar. Därmed utnyttjar man marken på ett bra sätt. Hela området har en medveten plan och gestaltning. Den enkla och väl sammanhållna karaktären är viktig att bevara.

Liggande urnvård med personlig dekor.
(KI Mönsterås Skogskyg 009)

Urgravplats med stående gravvård och ställ i smide för ljus. (KI Mönsterås Skogskyg 010)

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGÅRDEN I DESS HELHET

När den gamla kyrkogården inne i Mönsterås köping inte längre kunde utvidgas anlades en ny begravningsplats nordost om samhället. Den anlades i en tid när få helt nya begravningsplatser kom till i Kalmar län. På kyrkogården byggdes också kapell, klockstapel och vaktmästeri i enhetlig och tidstypisk stil.

Begravningsplatsen Skogskyrkogården anpassades till omgivningen där den förlades. Den är idag en av länets mest utpräglade skogskyrkogårdar. Terrängförhållande och topografi har använts för att skapa en vacker och ovanlig anläggning. Områdena för gravplatser har anpassats till platsens förutsättningar och skapar en väl sammanhållen helhet. Moderna företeelser på våra kyrkogårdar som urnplatser och minneslund har här funnits utrymme för redan i planläggningen. Det gör att även dessa är integrerade delar av anläggningen och inte några senare tillkomna tillägg.

Gravvårdarna på Mönsterås Skogskyrkogård är låga och enkla. De har en utformning och dekor som är typisk för utvecklingen från 1970-talet fram till idag. En skillnad är dock att gravvårdarna på kistgravplatserna är något mindre än de brukar vara på områden från samma tid på andra kyrkogårdar. Gravvårdarna rymmer person- och lokalhistoriska värden. Det gäller i synnerhet de gravvårdar där den dödes yrkestitel eller hemort angivits och vårdar med symboler eller inskriptioner som berättar något utöver födelsedata om den döde.

Till kyrkogårdsmiljön hör kapellet, klockstapeln, kyrkogårdsmuren och växtligheten framförallt i form av träd och blåbärsris. Tillsammans bildar de en värdefull kulturmiljö.

På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar ändras och gravrätter återgår och får ny ägare. Det är dock viktigt att man i förvaltningen av begravningsplatsen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och gravvårdar från alla olika tider.

Sammanfattningsvis:

- Mönsterås Skogskyrkogård utgör ett av få exempel på kyrkogårdar från 1970-talet i Kalmar län.
- Ett kulturhistoriskt värde finns i den enhetliga anläggningsformen som väl tar tillvara platsens förutsättningar.

ARKIV OCH LITTERATUR

Antikvariskt Topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet

Kalmar läns museums topografiska arkiv

Lantmäteriet

Bucht, Eivor (red), Kyrkogårdens gröna kulturarv, Klippan 1992

Hammaskiöld, Hans mfl, Minnets stigar – en resa bland svenska kyrkogårdar. Stockholm 2001

Hammarskjöld, Britt-Marie, Ett läns utveckling-Kulturminnesvårdsprogram för Kalmar län. Etapp 1, Översikt. Kalmar 1985

Larsson, Lars-Olof, Växjö stift under 800 år, Karlskrona 1972

Rahmqvist, Sigurd (red), Det medeltida Sverige, Bd 4, Småland 4, Stockholm 1999

Ullén, Marian, Medeltida träkyrkor, 1 Småland samt Ydre och Kinda härader i Östergötland. Stockholm 1983

Åberg, Göran, Sankt Sigfrids stift i historia och nutid, Växjö 1996

Svenska kyrkans hemsida: www.svenskakyrkan.se

Muntliga uppgifter vaktmästare Stig Karlberg m fl.